

การศึกษากระบวนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ กรณีศึกษา พื้นที่อำเภอปรางค์ชัย จังหวัดนครราชสีมา

A Study of Thai Ikat Silk's Fabrication: Case Study at Pak Thong Chai District, Nakhon Ratchasima province.

ศีมาศ ประทีปะวณิช / SIMART PRATEEPAVANICH

นิสิตปริญญาเอก สาขาศิลปวัฒนธรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
DOCTORAL OF ARTS STUDENT MAJOR ARTS AND CULTURE/FACULTY OF FINE ARTS
SRINAKHRINWIROT UNIVERSITY

Received: May 21, 2017

Revised: August 27, 2017

Accepted: October 18, 2017

กิตติกรณ์ นพอุดมพันธุ์ / KITTIKORN NOPUDOMPHAN

อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
FACULTY OF FINE ARTS SRINAKHRINWIROT UNIVERSITY

นพดล อินทร์จันทร์ / NOPPADOL INCHAN

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม วิทยาลัยนวัตกรรมสื่อสารสังคม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
COLLEGE OF SOCIAL COMMUNICATION INNOVATION SRINAKHRINWIROT UNIVERSITY

พรณี วิรุณานนท์ / PANEER VIRUNANONT

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ภาควิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
DEPARTMENT OF COMMUNICATION DESIGN SCHOOL OF FINE AND APPLIED ARTS/BANGKOK UNIVERSITY

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความเป็นมา พัฒนาการ กระบวนการผลิต และองค์ประกอบการประกอบสร้างผ้าไหมมัดหมี่ ซึ่งเป็นเส้นใย สี วิธีการทอ ลวดลาย และการตกแต่งสำเร็จ กรณีศึกษาพื้นที่อำเภอปรางค์ชัย จังหวัดนครราชสีมา

โดยดำเนินงานวิจัยด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงทั้งหมด 2 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 คือปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความสามารถทางด้านประวัติศาสตร์ในพื้นที่ชุมชน เป็นผู้ที่ประชากรในชุมชนยอมรับนับถือ และเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับผ้าไหมมัดหมี่เป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 10 ปี จำนวน 2 ท่าน กลุ่มที่ 2 คือผู้ผลิตรวมทั้งจัดจำหน่ายผ้าไหมมัดหมี่ในพื้นที่เป็นกลุ่มชาวบ้านที่มีประสบการณ์เกี่ยวข้องโดยตรงกับการผลิต และจัดจำหน่ายผ้าไหมมัดหมี่ในพื้นที่ชุมชน ต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบันไม่ต่ำกว่า 10 ปี ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มจะต้องผ่านการรับรองคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) จากสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มจะต้องผ่านการจัดระดับผลิตภัณฑ์ “หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์” (โอท็อป) และได้รับดาวอย่างน้อย 3 ดาวจำนวน 3 กลุ่ม ซึ่งผู้วิจัยเลือกเก็บข้อมูลโดยวิธีสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์กลุ่ม การสังเกต เพื่อสำรวจว่าชุมชนในพื้นที่ที่มีความพร้อมที่จะพัฒนาผ้าไหมมัดหมี่สู่อุตสาหกรรมแฟชั่นไทยได้ในอนาคต

ผลการวิจัยพบว่าอำเภอปรางค์ชัย จังหวัดนครราชสีมาเป็นแหล่งผ้าไหมมัดหมี่ที่มีการสืบทอดภูมิปัญญาภายในชุมชน จนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักมาช้านาน มีทักษะความรู้ความชำนาญในการผลิตในระบบหัตถกรรมจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลานมา ถึงระบบหัตถอุตสาหกรรมในปัจจุบัน เทคโนโลยีที่ใช้ในการผลิตเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านไม่สลับซับซ้อน ทำให้ไม่ต้องใช้ต้นทุน การบำรุงรักษาเครื่องจักรสูงนัก ทั้งยังใช้เส้นใยที่มีคุณภาพผสมผสานกับการเลือกใช้สีสีย้อมและลวดลายที่หลากหลาย ร่วมกับ

วิธีการทอมือที่ละเอียดประณีต และมีการตกแต่งสำเร็จเพื่อความพร้อมในการนำไปใช้งาน จึงทำให้ผลิตภัณฑ์ของแต่ละกลุ่มมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์โดดเด่น เหมาะสำหรับการผลิตเพื่อเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมแฟชั่นไทยได้

คำสำคัญ: การพัฒนาผ้าไหมมัดหมี่, ผ้าไหมมัดหมี่ปักธงชัย, อุตสาหกรรมแฟชั่นไทย

Abstract

This research aims to study history, development, production process and physical composition of Thai Ikat silk fabrics, which are fibers, colors, weaving techniques, patterns and finishing. Case study at Pak Thong Chai District, Nakhon Ratchasima province.

In qualitative research the tools for data collection are structured interviews with 2 groups of purposive sampling. The first group is two well-known and respected savants with knowledge of history in community and knowledge of Thai ikat silk for at least 10 years. The second group includes three manufacturers who are also distributors of Thai ikat silk in the area for at least 10 years. And Thai ikat silk products from these manufacturers must have community products standards (CPS) certified by the Thai Industrial Standards Institute (TISI), also must be selected for One Tambon One Product (OTOP) project and get at least 3 stars rating from OTOP Product Champion (OPC). Data were collected by in-depth interviews, group interviews and observation to investigate that if the communities are ready to develop Thai ikat silk to the Thai fashion industry in the future.

The results showed that Pak Thong Chai district, Nakhon Ratchasima Province is a source of Thai ikat silk that has inherited wisdom within the community until it has been known for a long time. Experienced in manufacturing handicrafts from ancestors to descendants to the present industrial systems. Using uncomplicated technology from folk wisdom in manufacturing helps maintaining costs. Also selecting quality fibers combined with varieties of colors and patterns, together with a fine hand-woven method, ready to use finishing, are reasons of product uniqueness. As a result, Pak Thong Chai district, Nakhon Ratchasima Province can be a proper supplier in materials for Thai fashion industry.

Keywords: Development of Thai ikat silk, Pak Thong Chai Thai ikat silk, Thai Fashion Industry

บทนำ

สำหรับนักออกแบบแฟชั่นในอุตสาหกรรมแฟชั่นไทย วัสดุเป็นตัวแปรสำคัญที่จะส่งเสริมให้อัตลักษณ์ของงานออกแบบโดดเด่นมากขึ้น โดยมีตัวอย่างที่ชัดเจนจากต่างประเทศ เช่น ชาแนล (Chanel) ซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางว่า คือแบรนด์ขั้นสูงที่โดดเด่นในเรื่องของการใช้ผ้าทอ (Tweeds) เป็นวัสดุในการออกแบบของทุกฤดูกาลจนกลายเป็นอัตลักษณ์หนึ่งที่สำคัญของแบรนด์ (Charlotte Mankey Calasibetta, 1998: 627) นอกจากนี้ยังมี มิสโซนี่ (Missoni) แบรนด์ดังจากอิตาลี ที่เน้นในด้านการใช้ผ้าอีกหลากหลายสีในการออกแบบมาตั้งแต่แรกเริ่ม (Charlotte Mankey Calasibetta, 1998: 647) เป็นต้น ในส่วนของประเทศไทยนั้น ชาวไทยเองก็มีวัสดุท้องถิ่นที่เกิดจากภูมิปัญญาและสามารถนำไปพัฒนาเป็นสินค้าแฟชั่นซึ่งได้แก่ ผ้าไหมไทย นั่นเอง

ผ้าไหมเป็นผลิตภัณฑ์เอกลักษณ์ของภูมิปัญญาชาวบ้านในหลายๆ พื้นที่ รวมถึงจังหวัดนครราชสีมา ที่เป็นเมืองศูนย์กลางของ “ผ้าไหมดี” มีแหล่งผลิตตามชุมชนหมู่บ้านในหลายอำเภอ เริ่มต้นตั้งแต่การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม แปรรูปเป็นเส้นใย และทอเป็นผ้าไหมลวดลายต่างๆ รวมไปถึงการจำหน่ายครบวงจร สร้างรายได้แก่ชาวบ้านเกษตรกร ผู้ประกอบการร้านค้า และประชาชนทั่วไปเป็นเม็ดเงินมหาศาล (สำนักพัฒนาการประชาสัมพันธ์ กรมประชาสัมพันธ์, 2553: ออนไลน์) มีแหล่งผลิตตามชุมชนหมู่บ้านในหลายอำเภอ ตามคำขวัญประจำจังหวัด คือ “ผ้าไหมดี หมี่โคราช ปราสาทหิน ดินด่านเกวียน”

ซึ่งแหล่งผลิตที่สำคัญอยู่ที่อำเภอปักธงชัย (อ้อยทิพย์ เกตุเอม, 2558: 21) ซึ่งมีชื่อเสียงอย่างมากในเรื่องของการผลิตผ้าไหมพื้นเรียบ ผ้าไหมทางกระรอก และผ้าไหมมัดหมี่

การที่ผ้าไหมจากราชสีมาได้ชื่อว่าเป็นผ้าไหมดีและเป็นที่ยอมรับ เนื่องจากหลังการหายตัวไปของนายจิม ทอมป์สัน บริษัท อุตสาหกรรมไหมไทยได้บุกเบิกสร้างผู้ทอกลุ่มใหม่ขึ้น โดยเริ่มจากสำรวจคุณภาพเส้นไหม พร้อมกับตั้งใจให้ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมมากขึ้น ในช่วงปี พ.ศ. 2523 หลังจากเริ่มต้นสร้างโรงงานทอผ้าด้วยกี่ทอมือ บริษัท อุตสาหกรรมไหมไทยยังเปิดหลักสูตรสอนทอผ้าไหมที่โรงงานทอผ้าในอำเภอปักธงชัย นำความรู้และเทคโนโลยีจากประเทศจีนมาพัฒนาสายพันธุ์หม่อนไหม พัฒนาระบบปฏิบัติการหลายรูปแบบ ทำให้ช่างทอสามารถทอผ้าได้อย่างมีมาตรฐานและทอลวดลายต่างๆ เพิ่มมากขึ้น และส่งเสริมให้มีการส่งออกผ้าไหมคุณภาพดีไปจำหน่ายต่างประเทศ นอกจากนี้แล้วการคมนาคมยังสะดวกใกล้ระบบการขนส่งอีกด้วย (พนิดา สวนเสรีวานิช, 2559: ออนไลน์)

อย่างไรก็ตามสำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีหม่อนไหม กรมหม่อนไหม (2559: ออนไลน์) ได้สรุปมูลค่ารวมการนำเข้า ส่งออกรังไหมและเส้นไหม ผ้าไหม และผลิตภัณฑ์จากไหม ปี พ.ศ. 2558 ไว้ว่า การนำเข้ารังไหมและเส้นไหมมีมูลค่า 75.17 ล้านบาท ส่งออก 48.03 ล้านบาท มีดุลการค้าขาดดุล 27.14 ล้านบาท การนำเข้าผ้าไหมมีมูลค่า 42.24 ล้านบาท ส่งออก 147.53 ล้านบาท มีดุลการค้าเกินดุล 105.29 ล้านบาท การนำเข้าผลิตภัณฑ์จากไหมมีมูลค่า 432.17 ล้านบาท ส่งออก 263.76 ล้านบาท ดุลการค้าขาดดุล 168.42 ล้านบาท ถึงแม้ว่าการส่งออกผ้าไหมจะลดลงบ้างในบางปีแต่ในปี พ.ศ. 2558 ยังคงอยู่ในระดับดี แต่จะเห็นได้ว่าการส่งออกผลิตภัณฑ์จากไหมได้น้อยกว่าการนำเข้า จึงจำเป็นต้องลดราคาสินค้าลงเพื่อจูงใจให้คู่ค้าบริโภค เมื่อลดราคาลงรายได้ของผู้ผลิตในประเทศก็จะต่ำลงไปด้วย ทั้งยังเป็นสิ่งที่สังเกตได้ว่าคนไทยนิยมบริโภคผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผ้าไหมจากต่างประเทศมากกว่าภายในประเทศ ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ห่วงโซ่อุปทานของอุตสาหกรรมไหมซึ่งประกอบไปด้วยอุตสาหกรรมต้นน้ำ (เส้นใยไหม) อุตสาหกรรมกลางน้ำ (ผ้าไหมผืน) และอุตสาหกรรมปลายน้ำ (ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากไหม) ไม่สมบูรณ์

อาทิตยา สิริรัชชาดากุล (2559: สัมภาษณ์) ได้กล่าวถึงการบริโภคผลิตภัณฑ์จากผ้าไหมในประเทศไว้ว่า “เป็นเรื่องของค่านิยม คนไทยชอบของแบรนด์ของตัวเอง มีกลับไม่ยอมใช้ โดยมีเหตุผลที่หลากหลาย เช่น ใส่ผ้าไหมผ้าไทยแล้วดูเป็นคนบ้านนอกไม่เป็นแฟชั่น หากหน่วยงานไม่บังคับก็ไม่ยอมใส่ หรือผ้าไหมแพงทั้งที่ความเป็นจริงแล้วหากเปรียบเทียบราคาเป็นชิ้นผลิตภัณฑ์จากผ้าไหมไทยกลับมีราคาใกล้เคียงหรือต่ำกว่าผลิตภัณฑ์แบรนด์จากต่างประเทศ รวมถึงการดูแลรักษาที่คิดว่ายุ่งยากแต่ปัจจุบันเมื่อไทยมีนวัตกรรมใหม่ๆ ที่ทำให้ผ้าไหมไทยมีการดูแลรักษาได้ง่ายขึ้น” ดังนั้นค่านิยมจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผ้าไหมในอุตสาหกรรมแฟชั่นภายในประเทศไทยไม่สามารถพัฒนาอย่างต่อเนื่องไปด้วยกันตามหลักของห่วงโซ่อุปทาน

นอกจากนี้ เอก ทองประเสริฐ (ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, 2557: ออนไลน์) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผ้าไหมไทยกับแฟชั่นไว้ว่า “เวลาคนพูดถึงผ้าไหม เขาจับผ้าไหมไปอยู่ในโพสิชั่นที่สูงมาก ตลอดเวลาสืบทอดปีที่อยู่ในการจะเห็นว่าดีไซเนอร์หน้าใหม่หรือเด็กนักเรียนแฟชั่นพยายามที่จะผสมผสานผ้าไหมลงกับชุดสตรีท แต่มันก็ยังไม่ใช่สักที อาจจะเนื่องด้วยว่าตัวผ้าไหมเองไม่ได้ถูกพัฒนาต่อ ทำให้ช่องว่างระหว่างคำว่าโมเดิร์นแฟชั่นกับผ้าไหมห่างเท่าเดิม เลยคิดว่าถ้าเราลองเอาไซ้แล้วลองเอาผ้าไหมมาหุ้ม ให้มีซิลูเอตเดิมอยู่ ซึ่งเราพยายามสื่อสารว่าทำอย่างไรให้ผ้าไหมไทยใกล้เข้ามากับคำว่าโมเดิร์นมากขึ้น เพื่อให้ผ้าไหมดีเวลลีโอปเข้าสู่แฟชั่นให้ได้ เข้าสู่ยุคปัจจุบัน ไม่อย่างนั้นแม้แต่คนกลุ่มแฟชั่นจริงๆ ผ้าไหมก็ยังไม่ใช่ตัวเลือกแรกสำหรับพวกเขาที่จะนำมาใช้ในงานออกแบบ”

รวมทั้ง กิตติกรรณ์ นพอุดมพันธุ์ (2559, มกราคม-มิถุนายน) อาจารย์และผู้เชี่ยวชาญด้านผ้าไหมไทยได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับผ้าไหมมัดหมี่พื้นบ้าน อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมาไว้ว่า “ควรมีการพัฒนาลวดลายมัดหมี่ในมิติของการนำมาใช้เป็นเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ของการจัดวางลายและสีให้เข้ากับโครงสร้างเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย” จึงเห็นได้ว่าทั้งผู้ผลิต ผู้เชี่ยวชาญรวมทั้งนักออกแบบไทยที่มีชื่อเสียงระดับโลกมีความเห็นว่าผ้าไหมไทยยังควรต้องผ่านกระบวนการพัฒนาให้ทันสมัยและเหมาะกับแฟชั่นไทย ในปัจจุบันผ้าไหมไทยยังไม่ใช่ตัวเลือกอันดับต้นๆ ที่นักออกแบบในอุตสาหกรรมแฟชั่นไทย

จะเลือกใช้ เนื่องมาจากรูปแบบที่ยังไม่พัฒนาไปในทิศทางที่ตรงกับความต้องการของนักออกแบบไทยแต่ยังมีความเป็นไปได้ในอนาคต ชาญชัย สิริเกษมเลิศ ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมผ้าไทยไว้ว่า (กันยารัตน์ วรรณิธร, 2557: ออนไลน์) “คนไทยพยายามพัฒนาผ้าไหมโดยการเอาผ้าไหมที่ทอแล้วมาตัดเย็บ ซึ่งทำยังไงก็ไม่โดดเด่น เพราะเราเอาของที่ทำไว้แล้วครั้งหนึ่งมาทำต่อ เหมือนถูกบังคับข้อไว้ แต่ถ้าเรารื้อตั้งแต่ต้น ทำผ้าไหมที่เป็นสมัยใหม่ออกสู่ตลาดสากล ทุกอย่างต้องมีการคิดตั้งแต่แรก การเลือกเส้นใยปั่นเส้นด้าย เลือกสี ทอผ้า ไปจนถึงการตกแต่งสำเร็จ”

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าให้ได้มาถึงปรากฏการณ์ พัฒนาการ และกระบวนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่โดยเฉพาะในเรื่องของเส้นใย สี วิธีการทอลวดลาย รวมทั้งการตกแต่งสำเร็จ เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ผ้าไหมมัดหมี่ในพื้นที่ให้กลายเป็นแหล่งผลิตและจำหน่ายที่สำคัญทั้งในและต่างประเทศ เสริมช่องว่างทางธุรกิจด้วยการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์จากอัตลักษณ์ และภูมิปัญญาเดิม พร้อมทั้งปรับค่านิยมของคนไทยในมิติของผ้าไหมมัดหมี่ที่เป็นแฟชั่นและส่งเสริมให้ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมมัดหมี่สามารถก้าวไปสู่อุตสาหกรรมแฟชั่นไทยได้อย่างสร้างสรรค์จนสามารถพัฒนาไปสู่ตลาดสากล ซึ่งจะมีผลกับชุมชนผู้ผลิตให้มีตลาดที่กว้างขึ้น มีรายได้หมุนเวียนภายในชุมชน ทำให้คนรุ่นใหม่ในชุมชนมีความสนใจที่จะต่อยอดและสืบทอดภูมิปัญญาดูด้วยความคิดสร้างสรรค์ และเป็นแนวทางในการพัฒนาสำหรับชุมชนทอผ้าอื่น ๆ ในประเทศไทยต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษากระบวนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ในพื้นที่อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา โดยครอบคลุมในส่วนขององค์ประกอบผ้าไหมมัดหมี่ ซึ่งหมายถึงเส้นใย สี วิธีการทอ ลวดลาย และการตกแต่งสำเร็จ

เครื่องมือและวิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “การวิจัยและพัฒนาผ้าไหมมัดหมี่สู่อุตสาหกรรมแฟชั่นไทย กรณีศึกษา พื้นที่อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา” ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดย

มีรายละเอียดของเครื่องมือและวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขอบเขตและพื้นที่ของการวิจัย

เนื้อหาการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาผ้าไหมมัดหมี่ในพื้นที่อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา โดยมีขอบเขตในด้านของกระบวนการผลิตของผ้าซึ่งคือ เส้นใย สี วิธีการทอ ลวดลาย และการตกแต่งสำเร็จ ความเป็นมาและการดำรงอยู่ของผ้าไหมมัดหมี่เฉพาะถิ่น

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กำหนดประชากรเป็น 2 ส่วน คือ ประชาชนชาวบ้านในชุมชน และผู้ผลิตและผู้จัดจำหน่ายผ้าไหมมัดหมี่ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา

การเลือกผู้ให้ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างให้ตรงตามหลักเกณฑ์หรือจุดมุ่งหมายของผู้วิจัย มีการแบ่งกลุ่มและมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

- ประชาชนชาวบ้านจำนวน 2 ท่าน ได้แก่ นาย สตราวุฒิ คำสุข ประชาชนชาวบ้าน บ้านคู่ และ นางรำไพ มาทวิ ศูนย์การเรียนรู้การมัดหมี่บ้านจะโปะ โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกคือ เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านประวัติศาสตร์ในพื้นที่ชุมชน และเป็นผู้ที่เป็นที่ประชากรในชุมชนยอมรับนับถือ รวมทั้งเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับผ้าไหมมัดหมี่เป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 10 ปี
- ผู้ผลิตและผู้จัดจำหน่ายผ้าไหมมัดหมี่จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มหัตถกรรมผ้าไหมบ้านคู่ กลุ่มผ้าไหมมัดหมี่ทอมือชุมชนธงชัย และกลุ่มไหมทองสุรนารี โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกคือ เป็นกลุ่มชาวบ้านที่มีประสบการณ์เกี่ยวข้องโดยตรงกับการผลิต และจัดจำหน่ายผ้าไหมมัดหมี่ในพื้นที่ต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ไม่ต่ำกว่า 10 ปี และผลิตภัณฑ์ของกลุ่มต้องผ่านการรับรองคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) จากสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม และผลิตภัณฑ์ของกลุ่มจะต้องผ่านการจัดระดับผลิตภัณฑ์ (ดาว) ซึ่งจัดโดย

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย และ
ได้รับดาวอย่างน้อย 3 ดาว

เครื่องมือและการสร้างเครื่องมือ

การศึกษาครั้งนี้เป็นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก ด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) โดยการสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) รวมทั้งสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัว (Face-To-Face Interview) การสังเกตการณ์ (Observation Method) แบบมีส่วนร่วมเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลด้านการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ และองค์ประกอบด้านการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ ซึ่งคือ เส้นใย สี วิธีการทอ ลวดลาย รวมทั้งการตกแต่งสำเร็จ จนกลายมาเป็นรูปแบบสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่มีอยู่เดิม จากกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่ม โดยแบบสัมภาษณ์ได้ผ่านการประเมินเพื่อตรวจสอบความถูกต้องจากผู้เชี่ยวชาญเรียบร้อยแล้ว

ผลการวิจัย/การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลเบื้องต้น โดยใช้วิธีตรวจสอบสามเส้า ซึ่งมีวิธีการเก็บข้อมูลมากกว่า 1 วิธี คือ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) โดยการสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) รวมทั้งสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัว (Face-To-Face Interview) และการสังเกตการณ์ (Observation Method)
2. นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหาตามข้อมูลที่ได้จัดจำแนกเป็นประเด็นที่กำหนดไว้ตามกรอบแนวคิดวิจัย โดยมีประเด็นที่ศึกษา ได้แก่ ความ เป็นมา พัฒนาการ กระบวนการผลิต

องค์ประกอบผ้าไหมมัดหมี่ซึ่งคือ เส้นใย สี
วิธีการทอ ลวดลาย การตกแต่งสำเร็จ รูปแบบ
และกลุ่มเป้าหมายที่มีอยู่เดิม ดังนี้

ตั้งแต่สมัยก่อนคนไทยส่วนใหญ่มีการทอผ้าใช้เอง
ในชุมชน โดยใช้วัตถุดิบเป็นฝ้ายและไหมแตกต่างกันไปตาม
พื้นที่ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2446 รัชกาลที่ 5 ได้ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมกรมช่างไหมขึ้น และตั้งสาขาของช่างไหม
ขึ้นที่มณฑลนครราชสีมา ในปี พ.ศ. 2447 (สถาบันพัฒนา
อุตสาหกรรมสิ่งทอ, 2555 : 8-9) การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม
ของราษฎรไทยดำเนินเรื่อยมาจนกระทั่งปี พ.ศ. 2456
การส่งเสริมจากภาครัฐได้ยุติลงหลังจากที่รัชกาลที่ 5 ได้เสด็จ
สวรรคตในปี พ.ศ. 2453 เนื่องจากเกษตรกรไทยไม่ตอบรับ
ต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่แบบใหม่ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นจาก
ญี่ปุ่น ราษฎรจึงประกอบอาชีพปลูกหม่อนเลี้ยงไหมตาม
อิสระเรื่อยมา เมื่อปี พ.ศ. 2475 ทางราชการกลับมาส่งเสริม
อีกครั้ง โดยได้มีการจัดตั้งโรงงานสาวไหมขึ้นเป็นแห่งแรกที่
จังหวัดนครราชสีมา แต่ไม่นานก็ปิดตัวลงเนื่องจากประสบ
ปัญหาทางวัตถุดิบที่ราษฎรไม่ชำนาญในการเลี้ยงไหม และ
พันธุ์ไหมที่ได้จะมีเส้นใยสั้นและเป็นปุ๋ยไม่เหมาะกับการใช้
กับเครื่องจักร อย่างไรก็ตามแม้โรงงานจะปิดตัวลงแต่ราษฎร
ยังคงมีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในครัวเรือนอยู่ (นวลแข
ปาลินิช, 2542 : 119-120) จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. 2480
เนื่องจากความแห้งแล้งของพื้นที่อำเภอปักธงชัย จังหวัด
นครราชสีมา กลุ่มชนชาติพันธุ์ไทยลาว (ลาวเวียง) ในพื้นที่
จึงนำผ้าไหมไปแลกเปลี่ยนสิ่งของจากชาวจีนในตลาด และชาว
จีนจึงนำผ้าไหมออกจำหน่ายปรากฏว่าผ้าไหมจากอำเภอ
ปักธงชัยเป็นที่นิยมอย่างมาก แต่ชาวบ้านทำการผลิตไม่ทัน
เพราะขาดแคลนวัตถุดิบ เนื่องจากเป็นการปลูกหม่อน
เลี้ยงไหมไว้ในครัวเรือนและกระบวนการผลิตใช้เวลานาน
พ่อค้าแม่ค้าชาวจีนจึงให้ชาวบ้านในชุมชนรับจ้างทอโดยให้
เส้นไหมดิบมาทอเพื่อเป็นการทุ่นเวลา จึงเป็นจุดเริ่มต้นธุรกิจ
การทอผ้าไหมประเภทต่าง ๆ ในพื้นที่ขึ้น (สาตราวุฒิ คำสุข,
2560 : สัมภาษณ์)

หลังจากชาวบ้านในพื้นที่ได้พัฒนาการทอผ้าไหม

มัดหมี่จากที่ใช้ในครัวเรือนเป็นการผลิตสำหรับการค้าแล้ว ชุมชนจึงมีการย่นระยะเวลาในการผลิตให้สั้นขึ้น โดยมีการพัฒนาอุปกรณ์ที่ใช้ในการทอ ดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบอุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้าไหมมัดหมี่แบบดั้งเดิม และแบบประยุกต์

ชนิดของอุปกรณ์	อุปกรณ์แบบดั้งเดิม	อุปกรณ์แบบประยุกต์
ทลาคหรือปั่นด้าย	 <p>ภาพที่ 1 ทลาคแบบดั้งเดิม ที่มา : ผู้วิจัย ศีมาศ ประทีปะวณิช</p>	 <p>ภาพที่ 2 ทลาคแบบประยุกต์ ที่มา : ผู้วิจัย ศีมาศ ประทีปะวณิช</p>
เครื่องคันหมี่ โส้กคันหมี่ (คนในพื้นที่เรียกว่า เครื่องเหล่นหมี่)	 <p>ภาพที่ 3 โส้กคันหมี่แบบดั้งเดิม ที่มา : (mamminnie, 2017)</p>	 <p>ภาพที่ 4 โส้กคันหมี่แบบประยุกต์ ที่มา : ผู้วิจัย ศีมาศ ประทีปะวณิช</p>
หลักมัดหมี่ หรือ โส้กมัดหมี่	 <p>ภาพที่ 5 หลักมัดหมี่แบบดั้งเดิม ที่มา : (กรมหม่อนไหม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2559 : 20)</p>	 <p>ภาพที่ 6 หลักมัดหมี่แบบประยุกต์ ที่มา : ผู้วิจัย ศีมาศ ประทีปะวณิช</p>

ชนิดของอุปกรณ์	อุปกรณ์แบบดั้งเดิม	อุปกรณ์แบบประยุกต์
กี่ทอผ้า	 <p>ภาพที่ 7 กี่แบบดั้งเดิม ที่มา: (ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน). ม.ป.ป.: ออนไลน์)</p>	 <p>ภาพที่ 8 กี่แบบประยุกต์ ที่มา: ผู้วิจัย ศีมาศ ประทีปวงษ์</p>

ที่มา : ผู้วิจัย ศีมาศ ประทีปวงษ์, (mamminnie, 2017), (กรมหม่อนไหม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2559 : 20), (ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน). ม.ป.ป.: ออนไลน์)

หลาหรือโนปั่นด้าย และเครื่องเล่นหมี่หรือโฮงคันหมี่ ได้มีการพัฒนาจากการปั่นด้วยแรงงานมนุษย์ โดยใช้มือมาเป็นการปั่นด้วยการถีบ จนกระทั่งบริษัทอุตสาหกรรมไหมไทยหรือจิม ทอมป์สันได้มาตั้งโรงงานผลิตผ้าไหม และชักชวนให้ชาวบ้านในชุมชนไปทำงานในโรงงานทอผ้าไหม จึงได้พัฒนาเป็นการใช้มอเตอร์พลังงานไฟฟ้า เนื่องจากคนในชุมชนได้เข้าไปสัมผัสการทอผ้าไหมในระบบอุตสาหกรรม สตรีที่ทอผ้าเป็นจึงได้นำมาบอกเล่าต่อบุรุษที่เป็นช่างไม้และได้ร่วมกันพัฒนาอุปกรณ์ดังกล่าว

ในส่วนของหลักมัดหมี่ได้มีการพัฒนาจากการนั่งมัดกับพื้นในแนวตั้งเป็นการสร้างโครงไม้ผสมเหล็ก (ส่วนใหญ่เป็นอุปกรณ์ที่ทำได้ง่ายๆ ในบริเวณ) โดยมีชาวรองรับหลักหมี่ที่สามารถปรับความลาดเอียงได้ รวมถึงเป็นการต่อหลักให้สูงขึ้นทำให้ง่ายต่อการมัดลายหมี่ และสามารถนั่งทำงานได้อย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานโดยไม่มีอาการปวดเมื่อย รวมทั้งจากที่แต่เดิมใช้ปอกกล้วยหรือเชือกกล้วยมาปาดให้บางแล้วใช้เป็นอุปกรณ์สำหรับมัดลายหมี่ ปัจจุบันชาวบ้านในชุมชนเลือกใช้ปอฝางหรือเชือกพลาสติกมัดอีกด้วย

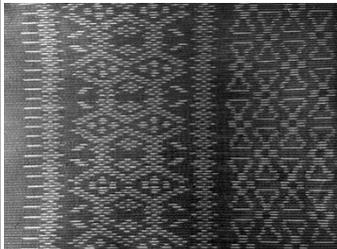
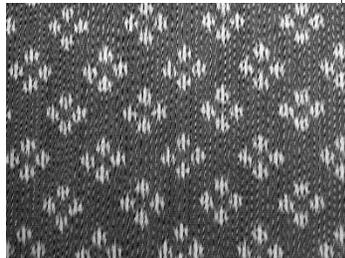
นอกจากนี้ที่ทอผ้าแบบดั้งเดิมที่มีการผูกเครือยาวไว้ด้านบนของกี่ และทอด้วยวิธีการสอดมือ ก็ได้พัฒนาเป็นที่ที่มีบริเวณแขวนม้วนด้ายขึ้น ที่นอกจากจะช่วยให้สามารถ

ทำการทอได้อย่างต่อเนื่อง เส้นด้ายเป็นระเบียบเรียบร้อย ยังมีการปรับใส่รางกระสวยให้เป็นกึ่งกระตุกที่ทำให้การทอผ้ามีความรวดเร็วขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

กระบวนการผลิตและองค์ประกอบผ้าไหมมัดหมี่

ในแง่ของกระบวนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ในพื้นที่อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา นั้น มีการบวนการผลิตที่คล้ายคลึงกันทั้งอำเภอ กล่าวคือ ไม่ได้ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมด้วยตนเองแต่ใช้วิธีการสั่งซื้อจากที่อื่น ทั้งยังมีการแบ่งหน้าที่ในการผลิตแต่ละขั้นตอนตามความถนัดของคนในพื้นที่ เช่น ขั้นตอนการสาวไหม ขั้นตอนการฟอกไหม ขั้นตอนเตรียมเส้นไหม การคันเครือเส้นยืน การคันเส้นฟุง การกรอเส้นไหมเข้าหลอด มักมีกลุ่มชาวบ้านในชุมชนที่มีความถนัดและรับจ้างแยกเป็นประเภทของงานไปตามบ้านต่างๆ ส่วนขั้นตอนการมัดหมี่ ขั้นตอนการย้อมสี ขั้นตอนการแก้มี่ กลุ่มทอผ้ามักจะลงมือปฏิบัติเองเนื่องจากเป็นขั้นตอนที่สำคัญต้องมีการดูแลอย่างใกล้ชิด แต่หากมีความเร่งด่วน มีข้อจำกัดของเวลาและมีการสั่งผลิตเป็นจำนวนมากก็สามารถสั่งจ้างผู้เชี่ยวชาญในการมัดหมี่ในพื้นที่ได้ ส่วนขั้นตอนการทอผ้า นั้นกลุ่มทอผ้าจะทอเอง ซึ่งจะเป็นการจ้างทอโดยให้ช่างมาทอที่กลุ่ม หรือให้ช่างทอนำเส้นด้ายกลับไปทอที่บ้านก็ได้

ตารางที่ 2 ตารางแสดงองค์ประกอบผ้าไหมมัดหมี่ของแต่ละกลุ่มทอผ้าในพื้นที่

องค์ประกอบ ผ้าไหมมัดหมี่	กลุ่มหัตถกรรมผ้าไหมบ้านตู	กลุ่มผ้าไหมมัดหมี่ทอมือ ชุมชนธงชัย	กลุ่มไหมทองสุรนารี
เส้นใย	<ul style="list-style-type: none"> - เส้นด้ายยืน สั่งจากโรงงาน จุลไหมไทย - เส้นด้ายพุ่ง สั่งจากอำเภอจักราช จังหวัดนครราชสีมา - ใช้เส้นด้ายพุ่งเป็นเส้นใยธรรมชาติชนิดอื่นได้ เช่น ใยสับปะรด ฝ้าย 	<ul style="list-style-type: none"> - เส้นด้ายยืน สั่งจากโรงงาน จุลไหมไทย - เส้นด้ายพุ่ง สั่งจากอำเภอจักราช จังหวัดนครราชสีมา 	<ul style="list-style-type: none"> - เส้นด้ายยืน สั่งจากโรงงาน จุลไหมไทย - เส้นด้ายพุ่ง สั่งจากอำเภอจักราช จังหวัดนครราชสีมา
สี	สีธรรมชาติ	สีเคมี	สีเคมี สีธรรมชาติ
วิธีการทอ	การมัดหมี่ การทอขัด การทอ ยกดอก	การมัดหมี่ การทอขัด	การมัดหมี่ การทอขัด
ลวดลาย ดั้งเดิม	ลายพื้นฐาน เช่น ลายดอกหญ้า ลายแห ลายกระจับ ลายดาว ลายขอ	ลายพื้นฐาน เช่น ลายดอกหญ้า ลายแห ลายกระจับ ลายดาว ลายขอ	ลายพื้นฐาน เช่น ลายดอกหญ้า ลายแห ลายกระจับ ลายดาว ลายขอ
ลวดลาย ประยุกต์	 <p>ผ้าไหมมัดหมี่ลายคลื่น เส้นยืนย้อม ครั่ง เส้นพุ่งย้อมฝักคูณ</p>	 <p>ผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีเคมีลายบัวผสมกับกลองดวงใจ</p>	 <p>ผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีเคมีลายสี่ดาวคั่นทางกระรอก</p>
การตกแต่ง สำเร็จ	การอบผ้า การปักลาย	การอบผ้า	การอบผ้า

ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย สีมาศ ประทีปะวงษ์

ในส่วนขององค์ประกอบในการผลิตนั้นมีการเลือกใช้เส้นใยไหมจากแหล่งเดียวกัน โดยสั่งซื้อด้ายยืนจากบริษัท อุตสาหกรรมไหมไทย เนื่องจากด้ายยืนนั้นต้องการความแข็งแรง และเส้นใยที่สม่ำเสมอ มีขนาดที่เท่ากันตลอดทั้งเส้นจึงต้องการเส้นใยไหมที่ผลิตจากเครื่องจักรของโรงงาน ทั้งยังเป็นการประหยัดเวลาและต้นทุนในการเตรียมเส้นด้ายเป็นอย่างดี ส่วนเส้นพุ่งทางชุมชนเห็นว่าสามารถใช้เส้นใยไหมพื้นบ้านได้ เพื่อความนุ่มนวล มั่นคง มีคุณภาพดี ทั้งยังเป็นการกระจายรายได้ให้กับชุมชนอื่นในจังหวัดเดียวกันจึงสั่งจากอำเภอจักราช จังหวัดนครราชสีมา

การเลือกสีย้อมในชุมชนนั้นมักมีกลุ่มหัตถกรรม ผ้าไหมบ้านดู่เพียงแห่งเดียวที่ใช้สีย้อมธรรมชาติ ส่วนกลุ่ม ผ้าไหมมัดหมี่ทอมือชุมชนธงชัยนั้นใช้สีเคมีเพียงอย่างเดียว เนื่องจากมีความเชี่ยวชาญในการผลิต และมีการสั่งซื้อจาก ภายนอกเป็นจำนวนมากกว่ากลุ่มอื่นจึงเลือกใช้สีเคมีเพื่อ เป็นการประหยัดเวลาและต้นทุน กลุ่มไหมทองสุรนารีเลือก ใช้ทั้งสีย้อมธรรมชาติและสีเคมีโดยอิงจากการสั่งซื้อของ ผู้บริโภคและฤดูกาลเนื่องจากใช้สีย้อมธรรมชาติภายในพื้นที่

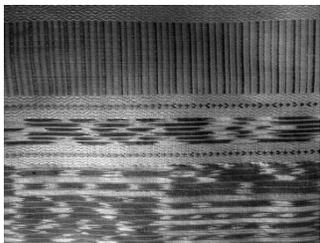
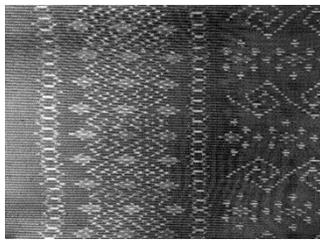
วิธีการทอและลวดลายของแต่ละกลุ่มจะขึ้นพื้น ด้วยวิธีการทอขัด โดยใช้กี่กระตุก 2 ตะกอ เนื่องจากส่วนใหญ่ จะผลิตเป็นผ้าไหมพื้น และผ้าไหมมัดหมี่ซึ่งลวดลายใน ผ้ามัดหมี่จะเกิดขึ้นในกระบวนการมัดหมี่และย้อมที่เกิดขึ้น ก่อนการทอ ลวดลายส่วนใหญ่แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ลายดั้งเดิม และลายประยุกต์ โดยมีพื้นฐานมากจากรูปทรงที่เห็นจาก ธรรมชาติ ได้แก่ ต้นไม้ ดอกไม้ เป็นต้น และรูปทรงเรขาคณิต ที่เห็นจากข้าวของเครื่องใช้ ได้แก่ หม้อ ภูงา เป็นต้น มีเพียง กลุ่มหัตถกรรมผ้าไหมบ้านดู่เพียงแห่งเดียวเท่านั้นที่มีการใช้ กี่หลายตะกอ (แล้วแต่ลวดลาย) เนื่องจากเป็นแห่งเดียวที่ใช้

เทคนิคการทอยกผสมผสานกับการมัดหมี่ด้วย

การตกแต่งสำเร็จที่นิยมสำหรับผ้าไหมคือ การอาบน้ำ น้ายาเพื่อเป็นการดูแลรักษาผ้าไหมก่อนนำไปใช้ โดยนำ ผ้าไหมไปแช่น้ำ และอาบน้ำยาเคลือบเส้นใย ต้องอาบน้ำยาคอน ซินิดที่ทำให้เส้นใยแข็งเพื่อให้เนื้ออยู่ตัว ไม่หดง่ายต่อการตัดเย็บ แต่ห้ามขย่ำขยี้โดยเด็ดขาดเนื่องจากจะทำให้ เส้นใยไหมหักได้ง่าย เมื่ออาบน้ำยาเคลือบเส้นใยแล้วให้สลัดผ้า แล้วนำไปตากในที่ร่ม ไม่ควรตากแดดจะทำให้สีซีดเร็ว จัดผ้า ที่ตากให้เรียบที่สุดเท่าที่จะทำได้ แล้วจึงนำไปรีดโดยต้องพรม น้ายาซินิดเคลือบเงาและใช้ไฟในการรีดค่อนข้างแรง เพื่อให้ ง่ายต่อการรีด ไม่เป็นรอยต่าง รีดได้รวดเร็ว การอาบน้ำยา ผ้าไหมนั้นจะทำให้ผ้ามีคุณสมบัติพิเศษ ทำให้เส้นใยแข็งตัว คงทน เพิ่มความเงา ง่ายต่อการรีด ป้องกันการเคลื่อนตัวของเส้นไหม ขั้นตอนนี้มีความสำคัญมาก ถ้าไม่อาบน้ำยาเคลือบ น้ายาก่อนจะทำให้รีดไม่เรียบ อย่างไรก็ตามในขั้นตอน การอาบน้ำยาของกลุ่มทอผ้าชุมชนนิยมส่งโรงงานอาบน้ำยาที่ อยู่ในพื้นที่ เนื่องจากต้องการความชำนาญในการอาบน้ำยา และรีด

ตารางที่ 3 ตารางแสดงรายละเอียดด้านการตลาดผ้าไหมมัดหมี่ของแต่ละกลุ่มทอผ้าในพื้นที่

การตลาด ผ้าไหมมัดหมี่	กลุ่มหัตถกรรมผ้าไหมบ้านดู่	กลุ่มผ้าไหมมัดหมี่ทอมือ ชุมชนธงชัย	กลุ่มไหมทองสุรนารี
รูปแบบและ ขนาดผลิตภัณฑ์	<ul style="list-style-type: none"> - ทอแยกเป็นผ้าพื้น และผ้าลาย ความยาวไม่จำกัด (ผ้าพับ) แต่ไม่ทอผ้าพื้นและลายในผืนเดียวกัน (ผ้าชุด) - ทอผ้าชุดจะใช้เทคนิคการทอ ยกตรงบริเวณลวดลาย - มาตรฐานหน้าผ้าคือ หน้ากว้าง 100 – 103 เซนติเมตร 	<ul style="list-style-type: none"> - ทอแยกเป็นผ้าพื้น และผ้าลาย ความยาวไม่จำกัด (ผ้าพับ) และทอผ้าพื้นกับผ้าลายในผืนเดียวกัน (ผ้าชุด) - มาตรฐานหน้าผ้าคือ หน้ากว้าง 100 – 103 เซนติเมตร 	<ul style="list-style-type: none"> - ทอแยกเป็นผ้าพื้น และผ้าลาย ความยาวไม่จำกัด (ผ้าพับ) และทอผ้าพื้นกับผ้าลายในผืนเดียวกัน (ผ้าชุด) - มาตรฐานหน้าผ้าคือ หน้า กว้าง 100 – 103 เซนติเมตร

การตลาด ผ้าไหมมัดหมี่	กลุ่มหัตถกรรมผ้าไหมบ้านตู	กลุ่มผ้าไหมมัดหมี่ทอมือ ชุมชนธงชัย	กลุ่มไหมทองสุรนารี
มาตรฐาน ผลิตภัณฑ์	<ul style="list-style-type: none"> - ได้โอทอปคัดสรรในระดับ 5 ดาว - ได้รับใบรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ผ้าไหมไทยชนิด Classic Thai Silk เป็นตราเครื่องหมาย นกยูงสีน้ำเงิน และนกยูงสีเขียว 	<ul style="list-style-type: none"> - ได้โอทอปคัดสรรในระดับ 3 และ 5 ดาว 	<ul style="list-style-type: none"> - ได้โอทอปคัดสรรในระดับ 4 ดาว - ได้รับใบรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ผ้าไหมไทยชนิด Classic Thai Silk เป็นตราเครื่องหมาย นกยูงสีเงิน และนกยูงสีน้ำเงิน
กลุ่มเป้าหมาย	สตรีกลางคนที่มีอายุประมาณ 45 ปีขึ้นไป เพื่อนำไปใช้เองหรือเป็นของขวัญของฝาก	สตรีกลางคนที่มีอายุประมาณ 45 ปีขึ้นไป เพื่อนำไปใช้เองหรือเป็นของขวัญของฝาก	สตรีกลางคนที่มีอายุประมาณ 45 ปีขึ้นไป เพื่อนำไปใช้เองหรือเป็นของขวัญของฝาก
แหล่งจำหน่าย	<ul style="list-style-type: none"> - มีการออกงาน OTOP ต่างๆ - มีคนสั่ง 	<ul style="list-style-type: none"> - มีการออกงาน OTOP ต่างๆ - มีคนสั่ง 	<ul style="list-style-type: none"> - มีการออกงาน OTOP ต่างๆ - มีคนสั่ง
เอกลักษณ์ เฉพาะกลุ่ม	<ul style="list-style-type: none"> - มีการผสมผสานเส้นใยธรรมชาติอื่น เช่น ฝ้าย ไย สับปะรด - มีการผสมผสานเทคนิคการทอในผืนเดียว เช่น ลวดลายมัดหมี่ ผสมผสานกับทางกระรอก และการทอแบบยก - ผ้าที่ทอสามารถใช้ได้ทั้ง 2 ด้าน 	<ul style="list-style-type: none"> - ทอได้เรียบสวย จำนวนมากอย่างรวดเร็ว ตามเวลาที่กำหนด 	<ul style="list-style-type: none"> - ทอผ้าไหมแก้ว (ชุด) ได้
ตัวอย่างผ้า ไหมมัดหมี่ที่ แสดงถึง เอกลักษณ์ เฉพาะกลุ่ม	 <p>ผ้าไหมมัดหมี่สอดทางกระรอก ผสมกับการทอยกลายลูกแก้ว</p>	 <p>ผ้าไหมมัดหมี่ลายดาว 5 สาย และ เข็มขัด</p>	 <p>ผ้าไหมมัดหมี่ไหมแก้วไร้เชิงลายดอก ซากูระ</p>
การดำรงอยู่	มีผู้สืบทอด เป็นลูกหลานของสมาชิกในกลุ่ม	ไม่แน่ใจว่าจะมีผู้สืบทอดหรือไม่	ไม่แน่ใจว่าจะมีผู้สืบทอดหรือไม่

ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย ศีมาศ ประทีปะวณิช

รูปแบบและขนาดของผลิตภัณฑ์ผ้าไหมมัดหมี่ในพื้นที่นั้นกลุ่มทอผ้าในชุมชนสามารถทอทั้งผ้าพื้นและผ้าลายที่มีหน้ากว้างมาตรฐานคือ หน้ากว้าง 100 - 103 เซนติเมตร จากเดิมที่ทอหน้ากว้างเพียง 90 - 93 เซนติเมตรเนื่องจากมีความเหมาะสมในการนำไปใช้ตัดเสื้อผ้ามากขึ้น โดยสามารถทอความยาวไม่จำกัด แต่มักไม่เกิน 30 - 50 เมตร ขึ้นอยู่กับลวดลาย มีบางกลุ่มไม่ทอผ้าพื้นและลายในผืนเดียวกัน (ผ้าชุด) แต่บางกลุ่มทอผ้าชุดได้

กลุ่มตัวอย่างผู้ผลิตและจัดจำหน่ายผ้าไหมมัดหมี่ในพื้นที่มีมาตรฐานผลิตภัณฑ์ได้โอทอปคัดสรรในระดับ 4 - 5 ดาว แต่เป็นบางกลุ่มที่ได้รับใบรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ผ้าไหมไทย ตรานกยูงพระราชทาน เนื่องจากมีขั้นตอนที่ใช้เวลานานไม่สามารถเก็บผ้าตัวอย่างไว้ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมารับไปตรวจสอบมาตรฐานได้ และการทอผ้าไหมมีต้นทุนสูงจึงจำเป็นต้องนำออกจำหน่ายเพื่อให้เกิดเงินหมุนเวียนในกลุ่มเสียก่อน

กลุ่มเป้าหมายนั้นมักเป็นสตรีอายุประมาณ 45 ปีขึ้นไป โดยมีวัตถุประสงค์การใช้ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมมัดหมี่เพื่อนำไปตัดเครื่องแต่งกายไว้สวมใส่ไปทำงาน และงานสังสรรค์ นอกจากนี้ยังรวมไปถึงนำไปเป็นของขวัญของฝากเนื่องจากผ้าไหมมัดหมี่มีภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์สูงค่า มีราคาเป็นการให้เกียรติแก่ผู้รับ

แหล่งจำหน่ายกลุ่มทอผ้ามักใช้วิธีจับฉลากกับกรมพัฒนาชุมชนของตัวจังหวัดเพื่อไปออกงานจำหน่ายผลิตภัณฑ์ตามโครงการย่อยของหน่วยงานต่างๆ เช่น งานโอทอป โดยส่วนใหญ่จัดที่ศูนย์แสดงสินค้าเมืองทองธานี หรืองานผ้าไหมปักธงชัยและของดีเมืองโคราช ที่จัดเป็นประจำบริเวณหน้าที่ว่าการอำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา ในช่วงเดือนธันวาคมของทุกปี ซึ่งเป็นการร่วมมือระหว่างจังหวัดนครราชสีมา กับองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยการสนับสนุนการประชาสัมพันธ์โดย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานนครราชสีมา

เอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มของกลุ่มตัวอย่างนั้นมี ดังนี้ กลุ่มหัตถกรรมผ้าไหมบ้านดู่ มีเอกลักษณ์ในการผสมผสานเส้นใยธรรมชาติอื่น เช่น ฝ้าย ไยสับปะรด รวมทั้งมีการผสมผสานเทคนิคการทอในผืนเดียว เช่น ลวดลายมัดหมี่ ผสมผสานกับทางกระรอก และการทอแบบยก นอกจากนี้ผ้าที่ทอสามารถใช้ได้ทั้ง 2 ด้านอีกด้วย ส่วนกลุ่มผ้าไหมมัดหมี่ทอ

มือชุมชนธงชัยทอมีเอกลักษณ์ในด้านของเวลาและจำนวนที่ผลิต ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มจะมีความเรียบร้อย ผลิตได้เป็นจำนวนมากตามเวลาที่กำหนด สุดท้ายกลุ่มไหมทองสุรนารี ยังคงสามารถผลิตทอผ้าไหมแก้วมัดหมี่จึงโดดเด่นในแง่ของรูปแบบ เนื่องจากปัจจุบันไม่ค่อยมีกลุ่มไหนผลิตอีกแล้ว

ส่วนในด้านของการดำรงอยู่นั้นปัจจุบันสามารถดำรงอยู่ได้จากภูมิปัญญาที่ได้มาจากรุ่นพ่อแม่ตายาย หากแต่อายุของสมาชิกในกลุ่มผู้ผลิตและจัดจำหน่ายนั้น มีอายุประมาณ 40 ปีขึ้นไป บางกลุ่มมีผู้สืบทอด แต่บางกลุ่มไม่มี เนื่องจากเรื่องของสวัสดิการ ทั้งการทอผ้าคนรุ่นใหม่เห็นว่าเป็นงานจำเจไม่ค่อยเห็นคุณค่าเรื่องของภูมิปัญญา เลยไม่ค่อยซึบซึบ หากไม่ได้มีใจรักชอบส่วนใหญ่งานทำงานโรงงานกันหมด เพราะรายได้เป็นตัวแปร คนที่ทำในปัจจุบันมักเป็นการรับจ้างที่จะพอมีรายได้อยู่แล้วระดับหนึ่งจึงรับเป็นงานพิเศษ

สรุปและอภิปรายผล

ชุมชนทอผ้าไหมมัดหมี่ ในพื้นที่อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา มีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกันในเรื่องของความ เป็นมาที่เริ่มจากการทอผ้าใช้กันเอง แล้วนำไปแลกข้าวของ เครื่องใช้กับพ่อค้าแม่ค้าชาวจีนในตลาดให้นำไปขายต่อตาม แหล่งต่าง ๆ ตามมาด้วยการรับจ้างทอให้พ่อค้าแม่ค้า เนื่องจากไม่มีวัตถุดิบที่เพียงพอ หลังจากนั้นจึงพัฒนาจากระบบหัตถกรรมเป็นการผลิตเพื่อการค้าในระบบหัตถอุตสาหกรรม สอดคล้องกับทฤษฎีนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรม (Theory of Cultural Ecology) ซึ่งหมายถึงการศึกษา การปรับตัวของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม การปรับตัวของมนุษย์ในที่นี้หมายถึงกระบวนการที่มนุษย์ ปรับสภาพร่างกาย การดำรงชีวิต และสังคมวัฒนธรรมเพื่อที่จะให้มีชีวิตรอดภายใต้สภาพแวดล้อมอย่างใดอย่างหนึ่ง (งามพิศ สัตย์สงวน, 2558 : 36-37) นอกจากนั้นยังมี พัฒนาการทางด้านวัสดุ อุปกรณ์ และกระบวนการผลิต โดยมีองค์ประกอบผ้าไหมมัดหมี่ซึ่งคือ เส้นใยที่มีคุณภาพ สามารถย้อมได้ทั้งสีเคมีและสีธรรมชาติ มีความเชี่ยวชาญทางด้านวิธีการทอ มีลวดลายประยุกต์ที่แปลกใหม่และ หลากหลาย และมีการตกแต่งสำเร็จด้วยการอาบน้ำยาที่ผ้า ก่อนนำออกจำหน่าย ทำให้ผ้าไหมมัดหมี่ของอำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา มีรูปแบบเฉพาะตัว ในขณะที่กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บางกลุ่มได้หยุดประกอบกิจการไปแล้ว สอดคล้องกับทฤษฎีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม (Theory of Cultural

Evolution) (ฐิติศักดิ์ เวชกามา, 2559 : 136-147) ที่ได้รับอิทธิพลมาจากทฤษฎีวิวัฒนาการทางชีวภาพของชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) ที่ว่า “ความอยู่รอดของผู้ที่เหมาะสม (Survival for the Fittest)” ผู้ที่เจริญได้ก็คือผู้ที่ปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมทุกอย่างในทุกระดับได้ นอกจากนี้รูปแบบและลักษณะของผ้าไหมมัดหมี่ปักธงชัยยังมีความสอดคล้องกับการมองเห็นและรู้สึกได้ถึงผิวสัมผัสของน้กออกแบบ (Olivier Gerval, 2008 : 66) เหมาะที่จะนำไปต่อยอดเป็นส่วนประกอบในการผลิตเครื่องแต่งกายหรือผลิตภัณฑ์อื่น ด้วยเรื่องของวัตถุดิบหรือวัสดุเป็นสิ่งที่น้กออกแบบต้องคำนึงถึงให้สอดคล้องกับโครงร่างเงา และรายละเอียดตกแต่ง รวมทั้งประโยชน์ใช้สอยของผลิตภัณฑ์อีกด้วย กลุ่มเป้าหมายเหมาะกับกลุ่มเป้าหมายเดิม นอกจากนั้นแล้วยังมีเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มที่ชัดเจน และสามารถพัฒนาเป็นอัตลักษณ์ในการผลิตเพื่อเข้าสู่ระบบ

เอกสารอ้างอิง

- กรมหม่อนไหม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2556). **การฟอกย้อมสี**. สืบค้นเมื่อ 27 มีนาคม 2560, จาก http://www.qsds.go.th/qsds_sout
- The Queen Sirikit Department of Sericulture, Ministry of Agriculture and Cooperatives. (2013). **Washing and Dying**. Retrieved March 27, 2017, from http://www.qsds.go.th/qsds_sout
- กรมหม่อนไหม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2559). **ภูมิปัญญาผ้าไหมไทย**. สืบค้นเมื่อ 11 กรกฎาคม 2559, จาก http://qsds.go.th/newqsds/file_show/silkfinal2.pdf
- The Queen Sirikit Department of Sericulture, Ministry of Agriculture and Cooperatives. (2016). **Wisdom of Thai Silk**. Retrieved July 11, 2016, from http://qsds.go.th/newqsds/file_show/silkfinal2.pdf
- กันยารัตน์ วรฉัตร. (2557). **ดร.ชาญชัย สิริเกษมเลิศ: มองทางรอดสิ่งทอไทย ด้วยเทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า**. สืบค้นเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2560, จาก <http://www.tcdc.or.th/creativethailand>
- Kanyarat Worachat. (2014). **Dr. Chanchai Sirikasemlert: Value Added Technology, the survival of Thai textiles**. Retrieved February 15, 2017, from <http://www.tcdc.or.th/creativethailand>
- กิตติกรณ์ นพอุดมพันธุ์. (2559, มกราคม-มิถุนายน). การสร้างสรรค์เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายจากทฤษฎีการรื้อสร้าง (Deconstruction): กรณีศึกษาผ้าไหมมัดหมี่พื้นบ้าน อำเภอบึงสามพัน จังหวัดนครราชสีมา. **วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ**. 17(2): 93.
- Kittikorn Nopudomphan. (2016, January-June). Designing Fashion from Deconstruction Process: Case Study Ikat Silk in Pakthongchai, Nakhonratchasima Province. **Institute of Culture and Arts Journal**. 17(2): 93
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2558). **การวิจัยเชิงคุณภาพทางมนุษยวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- Ngampit Satsanguan. (2015). **Qualitative Research in Anthropology**. 7th edition. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

อุตสาหกรรมแฟชั่นไทยได้

ข้อเสนอแนะ

นอกจากทำเลและสถานที่ตั้งแล้วกลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่อำเภอบึงสามพัน จังหวัดนครราชสีมาที่มีความพร้อมในการผลิต มีเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มที่ชัดเจน และสามารถพัฒนาเป็นแหล่งผลิตวัตถุดิบ เพื่อเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมแฟชั่นไทยได้ โดยควรมีการพัฒนาทางด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายอื่น เช่น กลุ่มผู้บริโภคที่เป็นน้กออกแบบเครื่องแต่งกายที่มีแบรนด์เป็นของตนเอง เพื่อขยายตลาดใหม่ที่มีความหลากหลายในระบบอุตสาหกรรมแฟชั่นไทย

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปี 2561

- ฐิติศักดิ์ เวชกามา. (2559). **แนวคิด ทฤษฎี วัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 3: มหาสารคาม: คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- Thitisak Wechkama. (2016). **Concept Theory Culture**. 3rd edition. Mahasarakham: Faculty of Cultural Science, Mahasarakham University.
- นวลแข ปาลิวณิช. (2542). **ความรู้เรื่องผ้าและเส้นใย (ฉบับปรับปรุงใหม่)**. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- Nualkhair Paliwanit. (1999). **Knowledge of fabrics and fibers (Revised edition)**. Bangkok: SE-EDUCATION Public Company Limited.
- ประชาชาติธุรกิจออนไลน์. (2557). **ดีไซเนอร์แบรนด์ดังแชร์ไอเดียนำผ้าไทยลงจาก “หิ้ง”**. สืบค้นเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2560, จาก <http://www.prachachat.net>
- prachachat.netonline. (2014). **Famous Designer Shares the idea of Bringing Thai fabric down from the “shelf”**. Retrieved February 15, 2017, from <http://www.prachachat.net>
- พนิดา สวนเสรีวานิช. (2559). **หลังม่านไหม ‘จิม ทอมป์สัน’ สุรินทร์ ศุภสวัสดิ์พันธุ์ ‘คุณภาพ’ คือหัวใจความสำเร็จ**. สืบค้นเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2560, จาก <http://www.matichon.co.th>
- Panida Suansayreewanit. (2016). **Behind Jim Thompson’s silk curtain Surin Suppasawatpan “Quality” is the heart of success**. Retrieved February 15, 2017, from <http://www.matichon.co.th>
- ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน). (ม.ป.ป.). **หอสุพรรณ-พัสดุ**. สืบค้นเมื่อ 15 สิงหาคม 2561, จาก <http://www.sacict.or.th>
- The SUPPORT Arts and Crafts International Centre of Thailand (Public Organization). (n.d.). **Gold and Textiles Gallery**. Retrieved August 15, 2018, from <http://www.sacict.or.th>
- สถาบันพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอ. (2555). **ผลการศึกษาวิจัยและพัฒนาต้นแบบไหมไทยร่วมสมัย**. สืบค้นเมื่อ 25 กรกฎาคม 2559, จาก <http://www.okmd.or.th>
- Thailand Textile Institute. (2012). **The Results of Research and development of contemporary Thai silk**. Retrieved July 25, 2016, from <http://www.okmd.or.th>
- สถาบันพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอ. (2556). **รายงานโครงการศึกษาวิจัยอัตลักษณ์ไหมไทยและโอกาสทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ไหมไทยร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอ กระทรวงอุตสาหกรรม
- Thailand Textile Institute. (2013). **Research Report on Thai Silk Identity and Marketing Opportunities of Contemporary Thai Silk Products**. Bangkok: Thailand Textile Institute, Ministry of Industry.
- สาตราวุฒิ คำสุข. **ปราชญ์ชาวบ้าน**. สัมภาษณ์วันที่ 7 เมษายน 2560.
- Sadtrawut Kumsuk. **Local savant**. Interviewed on April 7, 2017.
- สำนักพัฒนาการประชาสัมพันธ์ กรมประชาสัมพันธ์. (2553). **ผ้าไหมโคราช**. สืบค้นเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2560, จาก <http://hq.prd.go.th/prtechnicaldm>
- PR Technical Development Office, Public Relations Department. (2010). **Korat Silk**. Retrieved February 15, 2017, from <http://hq.prd.go.th/prtechnicaldm>
- สำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีหม่อนไหม กรมหม่อนไหม. (2559). **สรุปปริมาณ มูลค่า นำเข้า-ส่งออก รังไหม เส้นไหม ผ้าไหม และผลิตภัณฑ์ไหม ปี 2556-2558**. สืบค้นเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2560, จาก http://qsds.go.th/odt_new
- Develop and Disseminate Technology of Sericulture Institute, The Queen Sirikit Department of Sericulture. (2016). **Import-export Value Quantitative summary of Silk Cocoon, Silks, Silk Textiles, Silk products for 2013-2015**. Retrieved February 15, 2017, from http://qsds.go.th/odt_new

อ้อยทิพย์ เกตุเอม. (2558). **ของดีโคราช เล่ม 6: ผ้าโคราช**. นครราชสีมา: สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏ
นครราชสีมา

Aoythip Gaytaym. (2015). **Korat Goods Book 6: Korat Textiles**. Nakhon Ratchasima: Art and Culture
Institute, Nakhon Ratchasima Rajabhat University

อาทิตยา สิริรัชชาดากุล. เจ้าของกิจการ. ร้านมัชชาดาไหมไทย. สัมภาษณ์วันที่ 9 กรกฎาคม 2559.

Atitaya Sirimatchadakul. Owner. Matchada Thai Silk. Interviewed on July 9, 2016. mamminnie. (2017).
Travel, Full of merit, Pottery and Silk Sightseeing at Korat. Retrieved October 5, 2017, from
<http://www.maamjourney.com/2017>

mamminnie. (2560). **ท่องเที่ยว อัมบุญ ดูเครื่องปั้น ชมผ้าไหมที่โคราชบ้านเฮา**. สืบค้นเมื่อ 5 ตุลาคม 2560, จาก <http://www.maamjourney.com/2017>

Charlotte Mankey Calasibetta. (1998). **Fairchild's Dictionary of Fashion (Second Edition)**. United States
of America: Fairchild Publications, a division of ABC Media, Inc.

Olivier Gerval. (2008). **Fashion Concept to Catwalk**. United Kingdom: A&C Black Publishers.

